

Boekbespreking van **Bradley Jersak, *Zo Zoon, zo Vader. De God die als Jezus is* (Utrecht 2017)**

Door: Gábor Locht

Veel mensen worstelen met Bijbelteksten waarin God als gewelddadig wordt omschreven. De Canadese theoloog Bradley Jersak, die zelf jarenlang werkte als kerkplanter, weet daarnaast uit eigen ervaring dat mensen moeite kunnen ervaren met de traditionele verzoeningsleer. In *Zo Zoon zo Vader* wil hij het beeld dat we van God in de Bijbel krijgen opnieuw doordenken. Zijn uitgangspunt is daarbij dat we God de Vader alleen goed begrijpen als we naar de Zoon, de Here Jezus kijken. De Vader is als de Zoon en moeilijke teksten over het handelen van de Vader, moeten we daarom uitleggen vanuit onze kennis over de Zoon.

Als we naar de Zoon kijken, zien we volgens Jersak dat God liefde is en dat Hij volkomen goed is. Dat Hij Zich in liefde volkomen overgeeft en onderwerpt aan mensen, zelfs tot in de Kruisdood toe. Dat Hij participeert in het diepste menselijk lijden en zo met mensen mee-lijdt. Jezus geeft ons volgens Jersak zodoende een beeld van een God die volkomen liefdevol is en geen duistere kanten heeft. Dat laatste houdt volgens Jersak in: dat God nooit straft of veroordeelt en nooit wil dwingen tot het beantwoorden van Zijn liefde.

Laat ik allereerst zeggen dat ik de motivatie van Jersak begrijp. Teksten over Gods oordelen kunnen een struikelblok vormen in het vertrouwen op God. Vanuit een pastoraal perspectief is het dan ook begrijpelijk dat Jersak tot een andere interpretatie wil komen, waarin de scherpe kanten van moeilijke teksten (ook weleens 'struikelteksten' genoemd) worden afgevlind. Storend daarbij vind ik wel dat Jersak geen enkele poging doet om te verkennen of 'struikelteksten' ook uitgelegd zouden kunnen worden als *rechtvaardig* ingrijpen van God. In plaats daarvan poneert hij dat God met name in het Oude Testament dikwijls wordt voorgesteld als een 'goddelijke tiran', hetgeen voor 'onze moderne geesten onacceptabel' is (p. 79). Jersak 'weet' dat God in de Bijbel soms een misdadige God is, die opdracht geeft tot willekeurige moordpartijen (genocide), enkel en alleen omdat Hij dat wil (p.77 e.v.). Dit is voor Jersak een *gegeven* en hij doet geen enkele moeite om te proberen of huiveringwekkende oordelen van God ook te rijmen zouden kunnen zijn met een rechtvaardige, goede God. Dat is met name storend, omdat zijn uitgangspunt dat eigenlijk wél zou vereisen: Jersak wil God begrijpen vanuit wat de Here Jezus over Hem heeft laten zien, maar Hij neemt het gegeven dat de Here Jezus juist aansluit bij héél de oudtestamentische openbaring (zie Mattheüs 5:17-19) niet erg serieus

Met Jersaks centrale uitgangspunt kan ik geheel instemmen: kijk in de eerste plaats naar de Here Jezus als je wilt weten hoe God is. Jersaks uitwerking is dat echter maar ten dele en hoewel hij ook mooie dingen schrijft, zie ik toch hoofdzakelijk grote bezwaren bij Jersaks theologie.

Liefde zonder oordeel

Terecht uit Jersak kritiek op een verwrongen verzoeningstheologie, waarin wordt gesteld dat een toornende, oordelende God door het offer van de Here Jezus zou moeten worden vermurwd om mensen weer lief te hebben. Jersak stelt terecht dat Gods liefde juist tot uiting komt in het offer van de Here Jezus en er het motief voor vormde. Jezus' offer was niet nodig om Gods liefde *te winnen*. Het kruis is de weg waarlangs God Zich in liefde naar de mens heeft toegekeerd. God neemt daarin initiatief. Hij stelt het offer van Zijn Zoon beschikbaar. In liefde gééft Hij Zijn Zoon. God is inderdaad geen bloeddorstige wreker, Wiens liefde gewonnen moet worden door een offer. Hierin kan ik helemaal met Jersak instemmen.

In het bestrijden van deze karikatuur slaat Jersak echter door naar de andere kant en komt hij er op uit dat God *nooit* oordeelt over de zonde, maar in plaats daarvan Zich tot in het oneindige naar de mens toekeert, hoe vaak deze zijn gezicht ook van Hem afwendt (p. 141). (In beknopte vorm verwoordt hij deze theologie in *the Gospel in chairs* of 'het prachtige Evangelie', hoofdstuk 14 in zijn boek.)

Reële hoop?

Volgens Jersak is Gods actieve handelen in deze wereld dus steeds het (via mensen) laten zien van Zijn liefde in de hoop dat mensen Zijn liefde beantwoorden. Gods optreden is volgens Jersak nadrukkelijk niet: het opleggen van Zijn wil, of het vellen van een oordeel. 'God is niet gewelddadig, dus het koninkrijk van God heeft niets te maken met oude machtssystemen die op geweld gebaseerd zijn. Het zwaard en het geweer zitten niet in het arsenaal. God wint door liefde, dus het koninkrijk van God overtuigt via getuigenis, retoriek, compassie, de Geest en, als dat nodig is door martelaarschap, maar nooit door macht' (p. 149). Uiteindelijk zal Gods liefde echter winnen. 'Liefde gaat haar zin krijgen' (p. 227), maar dit gaat wel in tergend langzaam tempo: 'God geeft zich over aan onze afkeer van overgave, met als gevolg de pijnlijk langzame maar volhoudende gedaanteverandering van deze gewelddadige wereld' (p. 226). Als ik dit lees vraag ik mij eerlijk gezegd af: als Jersaks theologie zou kloppen en God inderdaad een liefhebbende, maar Zich aan de zondige mens overgeevende God zou zijn, Die het kwaad nooit Zijn wil zal opleggen, is de komst van een Koninkrijk waar recht en gerechtigheid zullen heersen dan geen utopie? Hebben wij dan een *reële* hoop op verlossing?

Alverzoening

Volgens Jersak weigert God tot in eeuwigheid om te (ver)oordelen. God veroordeelt mensen niet actief. Toch wordt er in de Bijbel wel gesproken over 'oordeel'. Dit moet volgens Jersak echter anders geïnterpreteerd worden. Oordeel houdt volgens Jersak in, dat mensen worden overgegeven aan de consequenties van hun zondige, destructieve keuzes (mensen dragen de gevolgen van de zonde). Tegelijkertijd zegt hij dat mensen daar niet *definitief* aan overgegeven worden. God zal hen altijd weer confronteren met Zijn liefde en die liefde zal uiteindelijk overwinnen. Jersak werkt deze gedachte niet expliciet uit, maar moet mijns inziens tot een alverzoeningsleer komen: God gaat tot in het oneindige door met het Zich toekeren naar onwillige mensen, totdat Hij hen voor Zijn liefde gewonnen heeft (p. 209). Het bestaan van de hel trekt Jersak in twijfel (p. 29).

Liefde en recht

In bovenstaande alinea is het al even genoemd: volgens Jersak moet 'oordeel' niet verstaan worden als Gods handelend optreden tegen zonde. God is volgens Jersak vanaf de schepping al 'kruisvormig', wat inhoudt dat Hij Zich in liefde overgeeft aan Zijn schepselen. De consequentie hiervan is dat God dus ook de zonde toelaat. Hij grijpt willens en wetens niet in, omdat Hij liefde niet wil afdwingen en daarom geen gebruik wil maken van Zijn almacht. Volgens Jersak is God daarom binnen deze schepping 'al-machteloos' (p.183-185). God grijpt niet in. Mensen dragen dan ook de consequenties van hun zonden, omdat God hen aan hun zonden overgeeft. Dát is volgens Jersak hoe Gods oordelen verstaan moeten worden. Ze zijn het *niet handelen* van God.

Mijns inziens noemt Jersak hier een deelwaarheid en brengt die als de enige waarheid. Dat een oordeel van God *kán* inhouden dat Hij mensen aan hun zonden overlaat, waardoor zij de consequenties van hun zonden moeten dragen is helemaal waar (zie bijvoorbeeld Romeinen 1:24). Maar dat neemt niet weg dat God óók een Rechter is die actief mensen straft voor hun zonden als zij niet tot inkeer komen (zie bijvoorbeeld Hebréeën 10:31 of I Petrus 2:23).

Jersak vindt een actief straffende God strijdig met Gods liefde. Die liefde behoort tot Gods diepste wezen en daarom meent Jersak dat God nooit straft. Jersak heeft echter onvoldoende oog voor het feit dat óók gerechtigheid behoort tot Gods wezen (zie bijvoorbeeld Deuteronomium 32:4) en dat Hij

Zichzelf óók daarin niet kan verlooehenen, net zo min als Hij Zijn liefde kan verlooehenen (vergelijk II Timotheüs 2:13).

Je kunt je afvragen of liefde zonder recht wel zo liefdevol is: liefde zonder het uitoefenen van recht is liefdeloos is naar slachtoffers van onrecht. In Romeinen 12:19 zegt Paulus dat wij geen wraak mogen nemen *omdat de wraak aan God toekomt* en Petrus zegt dat we onrecht dat ons aangedaan wordt in vertrouwen aan God mogen overgeven, *omdat Hij daar rechtvaardig over zal oordelen* (I Petr. 2: 23). Maar kunnen wij op een rechtvaardige Rechter vertrouwen als Hij zou weigeren te oordelen? Ik ben het van harte met Miroslav Volf eens wanneer hij schrijft: ‘Als God *niet* kwaad zou zijn over onrecht en bedrog, als hij *geen* einde zou maken aan geweld zou hij geen aanbidding waardig zijn’.¹ Volgens Volf is de opvatting dat God niet zou oordelen volkomen onhoudbaar wanneer je met diepgaand lijden te maken krijgt: ‘... de stelling dat menselijke geweldloosheid [voortkomt uit het geloof in] Gods weigering om te oordelen, kan alleen maar geboren worden in de stilte van een woonwijk. In een door de zon geblakerde aarde die gedrenkt is in bloed van onschuldigen zal zij onvermijdelijk sterven (...) samen met andere prettige fantasieën van de liberale geest’.²

Het Kruis: liefde én oordeel

Daarmee komen we weer terug bij de betekenis van het Kruis. Het Kruis is zeer zeker een uiting van Gods liefde en van Zijn participatie in het menselijk lijden, maar het is dat niet alléén maar, zoals Jersak suggereert. Het is óók een uiting van Gods gerechtigheid. In het Kruis heeft de Here Jezus óók het oordeel gedragen over onze schuld. Het Kruis is niet de ultieme *weigering van God* om te oordelen over menselijk onrecht, zoals Jersak stelt. Het is het *ondergaan* van het oordeel van een liefhebbende (!), naar de mens toe gekeerde (!) God, over menselijke zonde. Het is lastig om onder woorden te brengen wat de Here Jezus met Zijn dood aan het kruis gedaan heeft, omdat het zo alomvattend is en er veel aspecten aan de Verlossing te onderscheiden zijn. Maar Zijn kruisdood was in ieder geval óók het dragen van Gods oordeel over de zonde (zie bijvoorbeeld Jesaja 53 en Romeinen 5:8-9³).

Voor Jersak is dat een onaanvaardbare gedachte, omdat de Vader daarmee zou toornen over de Zoon en dat onmogelijk kan (p. 285). Ook zou God dan gezien worden als een bloedeisende wreker, die door een offer vermurwd moet worden om niet langer vijandig naar de mens te zijn (p.271). Maar ook hier lijkt Jersak het kind met het badwater weg te gooien. Jersak benadrukt terecht dat door de zonde van mensen God niet een vijand van de mens is geworden, maar de mens van God. Maar daaruit kun je niet concluderen dat er in het geheel geen sprake is van toorn bij God! Toorn over de zonde sluit liefde allerminst uit. W. J. Ouweneel schrijft terecht: ‘De hele opdracht; “hebt uw vijanden lief” (Mt5:44) veronderstelt dat men zich tegenover degene die zich als vijand gedraagt, niet vijandig, maar juist vriendelijk, welgezend opstelt. Als de mens dan ook een vijand van God genoemd wordt, is God daarmee niet vanzelf een vijand van de mens’.⁴ God liet in ultieme vorm Zijn liefde zien in de Kruisiging van de Here Jezus. Maar het Kruis laat óók in ultieme vorm de toorn van God over de zonde zien. Die twee zaken moeten niet tegen elkaar uitgespeeld worden, zoals Jersak doet. Opnieuw laat ik Ouweneel aan het woord: ‘Scherper dan John Murray het heeft uitgedrukt heb ik het nog niet gevonden: “Het is één ding te zeggen dat de toornende God [door Jezus’ zoenoffer] ertoe gebracht is lief te hebben. Dat zou geheel onjuist zijn. Het is een ander ding te zeggen dat de toornende God liefheeft. Dat is volkomen waar”. De *propitiatio* [genoegdoening aan God, GL] die Jezus tot stand bracht, stemde niet een woedende God gunstig (...) Wat de *propitiatio* wel deed, was dat God een weg bereidde waarin zowel zijn toorn over de zonden als zijn liefde jegens de zondaar

¹ Volf, geciteerd in Keller, *In alle redelijkheid. Christelijk geloof voor welwillende sceptici* (Franeker 2009) 91.

² Ibidem.

³ Jersak betoogt dat het in Romeinen 5:8-9 níet gaat om Gods toorn, maar om de ‘intrinsieke en fatale consequenties van de zonde’ (p. 222-223), maar dat is gezien Romeinen 1:18 en 2:5 mijns inziens niet juist.

⁴ W. J. Ouweneel, *Het zoenoffer van God. Ontwerp van een verzoeningsleer* (Vaassen 2009) 225.

volkomen bevrediging vonden. Of nog scherper – want men kan niet ontkennen dat Gods toorn ook de *zondaar* geldt – de *propitiatio* gaf genoegdoening aan Gods toornen over én aan zijn liefde jegens de zondaar'.⁵

Is Jersaks God echt goed?

Eenzijds wil Jersak uitgaan van Gods goedheid en liefde. Jersak wil God niet verbinden met oordelen die in ons modern-westerse gezichtspunt buitenproportioneel en daardoor kwaad lijken te zijn. Anderzijds ontkomt hij er echter niet aan om God – als consequentie van zijn theologie – verantwoordelijk te maken voor het kwaad in de wereld. God heeft Zich volgens Jersak vanaf de schepping overgeleverd aan Zijn schepping. Hij heeft mensen vrijheid gegeven, die zij kunnen misbruiken. Daarnaast heeft Hij natuurwetten gemaakt waarbinnen misbruik van menselijke vrijheid consequenties heeft. Jersak noemt deze de 'secundaire consequenties' van Gods schepping. 'Gods geweldloze overgave strekt zich uit over het geheel van de natuurlijke en spirituele werkelijkheid. Het omvat geweldloze overgave aan menselijke vrijheid, zowel ten goede als ten slechte. Het omvat geweldloze overgave aan natuurwetten, die leidt tot zowel schoonheid als tragedie, zowel schepping als vernietiging. (...) Het Lam dat van de grondlegging der wereld geslacht is, stierf van zijn al-macht ten overstaan van de Schepping. Deze *kenotische* [zelfontledigende, GL] zelfverloochening heeft ruimte gemaakt voor de Schepping. Voor vrijheid en geweld. Voor genocide en orkanen en auto-ongelukken en kindermisbruik. Maar ook voor liefde', aldus Jersak (p. 224-225). Het lijden is volgens hem 'een breuk (...) die door Gods liefde en vrijheid zelf gecreëerd is' (p. 225). En elders zegt hij: 'De zondeval was zelfs onmisbaar, gezien onze morele onvolwassenheid, en God wist dat' (p. 167). God is er dan ook ten diepste voor verantwoordelijk: 'Uiteindelijk is dit Gods goede orde en is hij verantwoordelijk voor alles wat er is, inclusief de intrinsieke consequenties van ons misbruik van vrijheid.' (p. 224). Het is mijns inziens zeer de vraag of deze conclusie te rijmen is met Jersaks (m.i. juiste) uitgangspunt dat God volkomen goed is.

In ieder geval kan gesteld worden dat Jersak zelf niet ontkomt aan een valkuil die hij bij anderen opmerkt: met instemming citeert hij een uitspraak van Luther: 'Luther constateerde dat degenen die proberen het probleem van het kwaad weg te redeneren niet anders kunnen dan uiteindelijk het kwade goed noemen' (p. 176). Het kwaad wordt dan 'goedgepraat' door er een reden aan te geven. In feite doet Jersak echter hetzelfde door het kwaad een noodzakelijk gevolg van Gods liefde te maken. God kón volgens Jersak niet liefhebben zonder óók het kwaad toe te laten. Daarmee wordt het kwaad door hem goedgepraat door er een reden aan te geven.

Schriftkritisch

Tot slot wil ik stilstaan bij Jersaks Schriftopvatting. Jersak wil God 'ont-toornen'. Voor zijn theologische visie is het problematisch dat in de Bijbel wordt gesproken over Gods toorn, Gods straffen, Gods oordelen, enzovoort, terwijl God dat volgens Jersaks theologie allemaal niet doet. Jersak probeert op twee manieren deze teksten onschadelijk te maken.

Ten eerste wijst Jersak er herhaaldelijk op dat christenen teksten over Gods toorn verkeerd hebben begrepen. Ze zijn volgens hem bedoeld als metaforen. Christenen hebben volgens Jersak echter de 'slordige neiging om metaforen letterlijk te nemen' (p. 203). En die 'simplistische letterlijke interpretaties' behoren tot 'een fase in onze ontwikkeling die we nodig achter ons moeten laten' (p. 204). De vraag is echter wanneer er gekozen moet worden voor een letterlijke, dan wel metaforische lezing. Het lijkt er op dat teksten als een metafoor gelezen moeten worden als ze niet in Jersaks straatje passen en dat ze volgens hem letterlijk bedoeld zijn als ze dat wel doen. Mijns inziens laat hij zijn theologie hier heersen over de Schrift.

⁵ Ibidem, 209-210.

Naast het feit dat lezers de Bijbelse metaforen niet goed hebben uitgelegd, hebben ook de Bijbelschrijvers zélf volgens Jersak de Waarheid niet altijd goed begrepen. We moeten daarom binnen de Bijbel onderscheid maken tussen hoe God wérkelijk is en wat toegeschreven moet worden aan menselijke interpretatie, aldus Jersak. Zo zijn natuurrampen of ziektes door Bijbelschrijvers *geïnterpreteerd* als oordelen van God, maar waren ze dat in werkelijkheid niet (p. 216 e.v.). Afgezien van het feit dat ik niet altijd kan volgen hoe Jersak dit in de praktijk zou kunnen volhouden (Hoe is de dood van Ananias en Safira bijvoorbeeld geloofwaardig op te vatten als *niet* ingrijpen van God?!) vind ik het principe waaruit hij werkt ernstiger: blijkbaar is volgens Jersak niet héél de Bijbel Gods Woord, maar moeten we Gods Woord uit de Bijbel pellen. Om het in de woorden van Harry Kuitert te zeggen: blijkbaar is het spreken over ‘boven’ in de Bijbel soms ‘van beneden’ als we Jersak moeten geloven. Zo vraagt hij zich af: ‘Misschien hebben de karakters en auteurs van het Oude Testament Gods emoties, reacties en vernietiging er zelf in gebracht, door de filters van hun eigen cultuur en politiek, die een vertekend beeld geven van God’ waardoor wij een poging moeten doen om ‘uit deze foute menselijke projecties goddelijke waarheid te destilleren?’ (p. 227-228).

Jersak onderkent dat zelfs de Here Jezus gebruik maakt van metaforen die in Jersaks theologie eigenlijk niet passen. Zo vergelijkt de Here Jezus God met een toornige koning die een onbarmhartige knecht straft (Matth. 18:21-35). In zo’n geval maakt Jezus volgens Jersak echter slechts gebruik van een heersend ‘misverstand over God dat bij zijn gehoor aanwezig is’ (p. 228-229). En wanneer Jezus in Mattheüs 24:50-51 zegt dat de Zoon des mensen óók zal straffen bij Zijn komst, zoals een meester zijn slaaf straft wanneer die misbruik gemaakt heeft van de afwezigheid van de meester, dan is dat volgens Jersak slechts ‘een concessie aan onze concepten van toorn’ (p. 229). Als ik Jersak goed begrijp is volgens hem dus zelfs niet alles wat Jezus in de Evangeliën zegt Gods Woord, maar moeten wij aan de hand van Jersaks kruistheologie Jezus’ woorden ontdoen van ‘menselijke concepten’. Dat gaat wel heel ver!

Conclusie

Jersak beschrijft in *Zo Zoon zo Vader* een theologische visie, waarin hij teksten die door moderne lezers als ‘struikelteksten’ worden ervaren, wil neutraliseren. Terecht bestrijdt hij onbijbelse visies op de verzoening. In Jersaks visie worden deelwaarheden echter gebracht als héle waarheden, waardoor hij tot conclusies komt die strijdig zijn met Gods openbaring. Daar waar hij die conflicten zelf opmerkt, verklaart hij teksten die niet bij zijn visie passen als niet Gods Woord. Daarmee laat Jersak zien dat de Bijbel voor hem in feite niet de hoogste norm is, maar moet wijken voor zijn eigen ideeën. Hoewel ik Jersaks motieven om dit boek te schrijven begrijp, geloof ik dat de weg die hij inslaat een dwaalweg is.